

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Воробей Олени Василівни
«Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю
конвертаційних центрів» на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та
криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Відгук підготовлений на підставі вивчення тексту дисертації та опублікованих за темою дисертації праць здобувача.

Актуальність теми дисертації. Перехід на нові форми господарювання, поряд із позитивними змінами в економіці, викликав появу факторів, що створюють умови для вчинення різноманітних зловживань. Таким чином, зміцнення законності і правопорядку в державі, підвищення ефективності боротьби зі злочинністю і корупцією, у тому числі з її організованими формами, в сучасних умовах залишається одним із основних напрямів діяльності всіх державних органів і суспільства в цілому. Скоординованими заходами вжитими правоохоронними органами України вдається утримувати криміногенну ситуацію під контролем, як в цілому, так і на окремих стратегічних напрямках та більш наступально і ефективно вести боротьбу із злочинністю.

Відмінною рисою сучасності є легалізація злочинного капіталу шляхом створення цілої низки комерційних структур, часто фіктивних, що дає можливість лідерам організованих злочинних угруповань та наближеним до них особам відкрито брати участь у суспільному житті, діяльності державних установ тощо. Нажаль, відсутність належної взаємодії між правоохоронними та контролюючими органами, призводить до того, що переважна більшість злочинів у сфері економіки виявляється не на стадії готування, а після їх вчинення і нанесення істотної матеріальної шкоди державі. Аналіз криміногенної ситуації у банківській сфері дає підстави стверджувати, що

Вх. №	496	20 19 р.
кількість аркушів:	15	—
осн. док.	15	додаток

триватиме процес зрощування організованих злочинних угруповань, які створюють фіктивні суб'єкти підприємницької діяльності, з посадовими особами банківських установ, тобто, створення елементів фінансової олігархії, основним видом діяльності яких буде надання великого спектру послуг суб'єктам підприємницької діяльності всіх форм власності по відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом та ухиленню від оподаткування.

Взагалі в кредитно-фінансовій сфері правоохоронними органами прогнозується подальше удосконалення діяльності конвертаційних центрів, які будуть пристосовуватись як до змін у законодавстві, так і до нових методик викриття правопорушень. Саме недосконалість чинного законодавства сприяє масштабним операціям щодо вилучення з легального банківського обігу коштів, їх незаконній конвертації у вільну конвертовану валюту, переміщенню капіталів за кордон. З цією метою, як і раніше, активно використовуються «лоро»-рахунки банків-нерезидентів та знов таки фіктивні підприємницькі структури, на кшталт «конвертаційним центрам».

На сьогодні, у практиці боротьби зі злочинністю не враховано проблеми розслідування цих кримінальних правопорушень, що виникли в умовах застосування нового кримінального процесуального законодавства та організаційно-структурних перетворень органів державної влади загалом, та правоохоронної системи зокрема. Тому актуальною є необхідність комплексного висвітлення окресленої тематики в контексті правових реалій та особливостей учинення аналізованих кримінальних правопорушень. Важливим є формування криміналістичних рекомендацій з розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як *загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам* стосовно забезпечення національної безпеки та розслідування кримінальних правопорушень. Обраний напрям дослідження узгоджується з положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, й виконана згідно тематики науково-

дослідних робіт Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави» (№ 0111U0011288) та «Теоретико-прикладні основи забезпечення якості кримінального законодавства у сфері боротьби із злочинністю» на 2016–2020 роки (№ 0116Y006148).

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження *Воробей Олени Василівни «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* має вагоме правоохоронне значення для удосконалення положень криміналістичної характеристики та методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, на підставі теоретичного аналізу та в контексті правозастосовної практики.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Належний науковий рівень дисертації О.В. Воробей забезпечується правильним окресленням об'єкту і предмету дослідження, а також постановкою мети і визначенням відповідно до цього завдань дослідження, які відповідають структурі роботи, змісту викладеного матеріалу та здобутим науковим результатам. Визначені у роботі завдання вирішуються, що у свою чергу свідчить про досягнення поставленої мети дослідження. Структура дисертації є логічною та обґрунтованою, послідовною і повною мірою відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Послідовність викладу матеріалу у роботі є усталеною для криміналістичних досліджень окремих видів кримінальних правопорушень. Обсяг дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам і складає 249 сторінок, з яких 195 – основного тексту. У дисертації використано достатній набір методів дослідження. Так, у роботі застосовані як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання. Автор детально пояснив для вирішення яких задач у роботі використовується кожен метод дослідження (с. 16–17), що відповідає змісту роботи. Особливо слід відзначити вдале використання автором соціологічних методів (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) та статистичних у їх взаємозв'язку практично у всіх підрозділах роботи.

Дисертант опрацював значний масив загальнонаукової та спеціальної літератури, нормативних актів, зарубіжних джерел (219 найменувань). Поряд із працями з проблем кримінального процесу, криміналістики, судової

експертизи, використано літературу з інших галузей права, кримінального права, кримінології, міжнародного права, юридичної психології, кримінологічної віктимології.

Обґрунтованість наукових результатів підтверджується і тим, що автор робить висновки на підставі аналізу й порівняння поглядів і концепцій зарубіжних й вітчизняних науковців, вдало ілюструє їх результатами аналізу матеріалів слідчої, судової та виконавчої практики, соціологічних опитувань. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Достатніми для здобуття та обґрунтування наукових результатів дисертації є *нормативна основа та емпірична база дослідження*, яку становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури України та податкової міліції України за період 2015–2019 років; узагальнені результати вивчення матеріалів 123 кримінальних проваджень щодо діяльності конвертаційних центрів за період 2013–2019 років й узагальнені дані анкетувань 312 співробітників підрозділів податкової міліції (оперуповноважені та слідчі), які здійснювали досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів (регіони дослідження: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька, Черкаська, Чернігівська області та м. Київ); огляди судово-слідчої практики, офіційні звіти та довідки, а також інший практичний матеріал підрозділів Державної фіскальної служби України та Національної поліції України. Під час підготовки роботи використано досвід автора, набутий за період роботи в слідчих підрозділах податкової міліції (с. 17).

Дисертація є одним з перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних питань методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, у якому сформульовано й обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у відповідному напрямі. У роботі обґрунтовано низку положень і висновків, нових у концептуальному плані й важливих для юридичної науки, а також діяльності правоохоронних органів.

Так, у *першому розділі* дисертації «Теоретичні засади дослідження та криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» (с. 23–74) встановлено, Питання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, розглядали на рівні докторських і кандидатських дисертаційних досліджень, у монографіях, підручниках, посібниках, навчально-методичних виданнях, низці наукових статей та інших публікаціях. Водночас у контексті положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 року необхідно дослідити низку питань розслідування злочинної діяльності конвертаційних центрів, що відповідало б сучасному стану протидії правопорушенням у сфері економіки та вимогам процесуального законодавства.

Визначено, що конвертаційний центр – це стійка організована злочинна група з чітким розмежуванням обов'язків її учасників, основною діяльністю якої є надання підприємствам реального сектору економіки послуг щодо штучного завищення податкового кредиту з ПДВ і валових витрат з метою навмисного ухилення від сплати податків, розкрадання бюджетних коштів та подальшої легалізації грошових коштів чи іншого майна останніми шляхом їх незаконної конвертації, використовуючи реквізити підконтрольних фіктивних і транзитних підприємств. Це злочинна бізнес-структура, яка, порушуючи чинне законодавство, надає іншим суб'єктам господарювання незаконні послуги з метою одержання прибутку.

З метою підвищення ефективності діяльності правоохоронних й інших державних органів у виявленні та припиненні протиправної діяльності конвертаційних центрів запропоновано внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», закріпивши тлумачення поняття «конвертаційний центр» і надавши перелік його типових ознак.

Елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, є: характеристика конвертаційного центру; способи вчинення кримінальних правопорушень; обстановка вчинення кримінальних правопорушень; типова слідова картина. 3-поміж обов'язкових умов діяльності конвертаційного центру

виокремлено такі: мета, план роботи його діяльності, її тривалість, кількісний склад, структура, ієрархія та матеріальна база.

Деталізовано обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, а саме: які характеризують діяльність конвертаційного центру; засвідчують специфіку конвертаційних схем; виявляють сумнівні фінансові операції чи укладені правочини, сприяють дослідженню поведінки осіб, що причетні до цих операцій або правочинів; стосуються передання й отримання доходів унаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

Визначено етапи конвертації грошових коштів і майна, притаманні діяльності конвертаційних центрів: I етап – незаконні доходи розміщують у певні фінансові інструменти; II етап – їх від'єднують від джерел походження шляхом використання різних схем фінансових операцій, спрямованих на маскування слідів цих доходів; III етап – надають вигляду законності злочинно одержаним доходам

У другому розділі дисертації «Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» (с. 75–133) встановлено, що злочинну діяльність конвертаційних центрів учиняють в умовах неочевидності. Кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю конвертаційних центрів, мають корисливе спрямування, здійснюються під прикриттям легальної підприємницької діяльності, продовжуються протягом тривалого проміжку часу, спричиняють значну матеріальну шкоду суспільним відносинам, їх здійснюють фізичні або службові особи СПД. Механізм таких кримінальних правопорушень здебільшого виключає наявність свідків.

З'ясовано, що виявлення кримінальних правопорушень як окрема форма діяльності правоохоронних органів відбувається під час проведення організаційних та оперативно-розшукових заходів. Встановлені під час проведення цих заходів фактичні дані можуть бути підставою для внесення кримінального провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початку досудового розслідування. Основне джерело поінформованості правоохоронних органів про кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю конвертаційних центрів, – ревізії (перевірки) й оперативно-розшукові заходи. Особливість отримання вихідної інформації про кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю конвертаційних центрів, шляхом

проведення оперативно-розшукових заходів полягає в тому, що вони є складними, довготривалими, передбачають різнобічну перевірку, яка нерідко стосується всіх етапів оперативно-розшукового документування.

Доведено, що ознаками, які мають криміналістичне значення під час виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, є: надходження коштів у значних сумах під виглядом оплати значної кількості товарів, послуг тощо за нетривалий строк існування підприємства; несплата податків, платежів і порушення порядку звітності; використання рахунків типу «лоро» для перерахування коштів за нетривалий термін існування підприємства; зняття грошових коштів з розрахункового рахунку наприкінці операційного дня; використання кореспондентських рахунків для взаєморозрахунків з іноземними суб'єктами господарської діяльності; спільна юридична адреса для кількох фірм чи адреса, якої не існує, відсутні контактні дані й інформація про службових осіб.

Класифіковано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційного центру: а) прості та складні; б) особа визнає свою вину в учиненні кримінального правопорушення, особа не визнає свою вину; в) встановлено організатора конвертаційного центру й інших учасників; не встановлено організатора конвертаційного центру, а встановлено інших учасників; встановлено організатора конвертаційного центру, а не встановлено інших учасників; г) використовують підприємство, де суб'єкт здійснення конвертації є посадовою особою (директор, головний бухгалтер); використовують фіктивного суб'єкта підприємництва або підставну фізичну особу, задіяно осіб, які професійно займаються конвертаційною діяльністю.

Основними версіями стосовно розслідування конвертаційного центру є такі: конвертаційний центр функціонує за внутрішнім транзитом – здійснюються операції з переведення безготівкових коштів у готівкові без залучення рахунків в іноземних банках (внутрішні трансакції); конвертаційний центр функціонує за зовнішнім транзитом – здійснюються операції з переведення безготівкових коштів у готівкові із залученням рахунків іноземних банків (зовнішні трансакції).

Розглянуто види взаємодії: залежно від рівня здійснення (міжнародна (на рівні різних держав), міжвідомча (на рівні різних органів й установ України), внутрішньовідомча (на рівні різних підрозділів і служб одного відомства));

залежно від стадії кримінальної процесуальної діяльності (взаємодія під час здійснення досудового розслідування загалом; взаємодія під час організації та проведення тактичних операцій; взаємодія під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; взаємодія під час судового розгляду); залежно від нормативно-правової регламентації (процесуальна, непроцесуальна (організаційно-правова), організаційна); за ознакою суб'єкта взаємодії (взаємодія оперативного підрозділу з іншими суб'єктами, взаємодія слідчого з іншими суб'єктами під час здійснення кримінальної процесуальної діяльності; взаємодія суду з іншими суб'єктами в процесі судового кримінального провадження; взаємодія обізнаних осіб (експертів, спеціалістів, ревізорів тощо) з іншими суб'єктами під час застосування спеціальних знань в процесі збирання та дослідження доказів); залежно від тривалості здійснення взаємодії (одноразові акти взаємодії, епізодична взаємодія, тривала взаємодія).

З метою підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у виявленні та припиненні протиправної діяльності конвертаційних центрів необхідно внести зміни до: ч. 2 ст. 40 КПК України «Слідчий органу досудового розслідування» та ч. 2 ст. 93 КПК України «Збирання доказів».

У *третьому розділі* «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів» (с. 134–200) дисертанткою висвітлено організаційно-тактичні особливості проведення таких слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, як допит, обшук, слідчий огляд, проведення експертиз.

Встановлено, що під час підготовки до допиту слідчому передусім необхідно визначити: його предмет, тобто обставини, які підлягають з'ясуванню під час допиту; хто саме має бути допитаним залежно від слідчої ситуації, яка склалася; час проведення допиту; його черговість; місце проведення допиту.

Сформовано орієнтовний перелік питань, відповіді на які потрібно отримати під час допитів свідків і підозрюваних у кримінальних провадженнях, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. Визначено особливості проведення допиту, серед яких такі: механізму злочинної діяльності притаманна наявність основних і супутніх кримінальних правопорушень;

допитувані особи мають спеціальну фінансово-економічну, юридичну, технічну освіту або професійну підготовку; під час допитів слідчому необхідно орієнтуватися у специфічній термінології допитуваного; метою допитів є з'ясування загальної схеми злочинної діяльності конвертаційного центру.

Проаналізовано положення щодо підготовки до обшуку та встановлено, що перелік розшукуваних документів і предметів визначають залежно від: специфіки діяльності підприємства; використаних способів конвертації коштів; обраних слідчим напрямів пошуку підозрілих фінансових операцій та угод. Визначено об'єкти обшуку в кримінальних провадженнях, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів: місця роботи та мешкання підозрюваних осіб та їх співучасників; інші приналежні зазначеним особам приміщення; транспортні засоби.

Охарактеризовано види огляду (огляд предметів, огляд житла чи іншого володіння особи, огляд документів) і тактику їх проведення (для отримання доказів необхідно дослідити документальний, грошовий, товарний потоки підприємств та провести їх зіставлення).

Акцентовано увагу на особливостях застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів. Класифіковано відповідні документи та предмети, що можуть вилучати в конкретних місцях: а) банківські установи, у яких відкрито рахунки юридичних і фізичних осіб, яких залучали до легалізаційних схем і через які «проходили» конвертовані грошові кошти; б) державні органи, які здійснювали реєстрацію СПД, видавали відповідні ліцензії, дозволи, зокрема на участь у приватизаційних аукціонах, тендерах; в) органи й особи, які провели реєстрацію відповідних операцій з майном; г) фіскальні (податкові) органи відповідного регіону; д) регіональні митниці; е) біржі, інвестиційні компанії, благодійні фонди, інші комерційні структури.

Звернута увага на проблемні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, а саме: незначна і середня тяжкість злочинів, пов'язаних з діяльністю конвертаційного центру (крім ч. 3 ст. 212 КК України), виключає можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Встановлено, що спеціальні знання під час розслідування таких кримінальних правопорушень використовують у: процесуальній формі – під час

участі суб'єктів спеціальних знань у слідчих (розшукових) діях; непроцесуальній формі – під час отримання слідчим консультацій, роз'яснень, проведення попереднього дослідження.

За результатами вивчення слідчої практики встановлено, що в кримінальних провадженнях щодо діяльності конвертаційних центрів спеціальні знання використовують під час: проведення експертиз; проведення документальних перевірок; отримання письмових висновків спеціалістів; участі спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій; допиту експерта. Узагальнено та класифіковано об'єкти й інші матеріали, які надають під час призначення експертиз у досліджуваній категорії кримінальних проваджень: речові докази; протоколи слідчих (розшукових) дій та інші документи; зразки для експертного дослідження; інші матеріали, які містять відомості, що мають значення для надання висновку.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях зарахованих за темою дисертації

Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях (2017–2019 рр.), що в цілому свідчить про належний рівень її апробації.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 13 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, що включені Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні, а також у семи тезах, що опубліковані в збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

За змістом дисертація складається анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (219 найменувань на 24 сторінках) і трьох додатків на 18 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 249 сторінок, з них основний текст – 195 сторінок.

Значення результатів дисертаційного дослідження для практики запобігання злочинам.

Практична значимість роботи полягає в тому, що матеріали дослідження є конкретним внеском як у криміналістичну науку, так і практику розслідування кримінальних правопорушень, оскільки сприяють удосконаленню правових та організаційних засад діяльності правоохоронних органів і судових інституцій. Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в: законотворчій діяльності – під час опрацювання проектів змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства (довідка про впровадження Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 19 квітня 2018 року № 040-18/11-754). Запропоновано внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо закріплення роз'яснення суті поняття «конвертаційний центр» і переліку його типових ознак. Крім цього, обґрунтовано необхідність внесення змін до ст. 40 КПК України стосовно розширення повноважень слідчого й ст. 93 КПК України щодо закріплення в її частині 2 роз'яснення поняття «витребування»; практичній діяльності – у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів, а також під час проведення занять у системі службової діяльності працівників податкової міліції (акт впровадження Головного слідчого управління фінансових розслідувань Державної фіскальної служби України від 19 лютого 2018 року); освітньому процесі – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 28 лютого 2018 року) (с. 246–249).

Аналіз змісту дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення. Висновки і узагальнення, яких дійшов автор, успішно можуть використовуватись і надалі у науково-дослідній, правотворчій, правоохоронній сфері та освітньому процесі.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації *Воробей Олени Василівни «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* як

самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми й вирішення практичної задачі.

Відмічаючи позитивні сторони рецензованої роботи, *слід звернути увагу на деякі дискусійні положення і зробити низку критичних зауважень, зокрема:*

1. На погляд офіційного опонента, визначений дисертантом об'єкт дослідження, а саме злочинна діяльність конвертаційних центрів та діяльність з виявлення і розслідування правоохоронними органами кримінальних правопорушень, пов'язаних з активністю конвертаційних центрів, а також розгляду кримінальних проваджень цієї категорії, не в повному обсязі охоплює дослідження, результати якого представлені у першому та другому розділах дисертації, оскільки зміст елементів криміналістичної характеристики конвертаційних центрів (спосіб вчинення та обстановка вчинення кримінальних правопорушень, особа злочинця, типова слідова картина та ін.) не охоплюється поняттям «злочинна діяльність».

У криміналістичному аспекті злочинну діяльність розуміють ширше: вона може складатися як із низки дій, що кваліфікуються за однією статтею кримінального закону, так і з сукупності діянь, які кваліфікуються по-різному, об'єднаних загальними мотивами, метою (Тищенко В. В.). Злочинна діяльність – це спосіб існування певної частини суспільства, процедура її життєзабезпечення, а не тільки конкретні акти з досягнення конкретних (окремих) злочинних цілей (Зелінський А. Ф.). Тому необхідним є дослідження злочинної діяльності як соціального явища, і вивчати її слід поряд з іншими видами людської діяльності, враховуючи всі основні складники, тобто мотив, мету, засоби та способи досягнення цієї мети, послідовність дій, об'єкт, суб'єкт діяльності, сам процес праці, результат, не обмежуючись вивченням окремих актів злочинної поведінки.

2. При визначенні архітекτονіки наукової праці Воробей О.В. цілком обґрунтовано присвятила центральне місце дослідженню криміналістичної характеристики конвертаційних центрів та способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з їхньою діяльністю, яка становить певну основу для з'ясування обставин, типових слідчих ситуацій та версій початкового етапу розслідування таких кримінальних правопорушень. Разом з цим, обираючи зазначену криміналістичну конструкцію в якості ключової категорії дисертації, автор оминає розкриття власного підходу щодо визначення загального змісту

«криміналістичної характеристики». Між тим, уникнення цього аспекту впливає на методологічні якості дослідження, зокрема на визначеність дисертанта щодо складових криміналістичної характеристики, які визначатимуть у подальшому змісті роботи реалізацію творчих ідей та намірів дослідника.

3. Не можна повністю погодитися з точкою зору автора, яка висловлена у підрозділі 1.2 дисертації, стосовно змісту злочинної діяльності конвертаційних центрів. Конвертаційний центр – це певною мірою організаційна форма діяльності суб'єктів підприємництва з ознаками фіктивності. Сутність діяльності так званих «конвертаційних центрів» складають фіктивні суб'єкти підприємницької діяльності, які створюють уяву про виконані фінансово-господарські операції, про фіктивний експорт тощо. Переведення в готівку безготівкових грошових коштів, в такому разі, здійснюється не як мета, а необхідність, оскільки у більшості випадків виконуються безтоварні операції, тобто лише на папері без фактичного їх виконання (скажімо у схемі формування податкового кредиту використовуються так звані «податкові ями» – цілком фіктивний суб'єкт господарської діяльності, який, виписуючи податкові накладні, надає можливість своїм контрагентам формувати затратну частину і податковий кредит, при цьому не декларує валового доходу і податкових зобов'язань та не сплачує їх до бюджету). Так звані «транзитні підприємства» не входять до складу конвертаційного центру, а лише використовуються у змісті злочинної діяльності, оскільки вони є легальними суб'єктами підприємництва і в злочинній діяльності використовуються епізодично.

4. Неясною залишилася позиція автора стосовно обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження (п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК), а також обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання (п. 5 ч. 1 ст. 91). Фактично автор обмежився констатацією необхідності встановлення зазначених обставин під час досудового розслідування. Водночас у кримінальних провадженнях цієї категорії вони мають певну специфіку, яку бажано б було показати.

5. Розглядаючи питання доказування виду й розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (підрозділ 3.2), авторові, на наш погляд, бажано б було більш детально розкрити порядок тимчасового доступу до речей і документів (с. 165) й використання матеріалів документальних перевірок суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, актів господарського судочинства щодо визнання правочинів, укладених такими суб'єктами, нікчемними з виокремленням специфіки відшкодування збитків, нанесених державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам.

6. У дисертації автор намагається дослідити можливості у використанні спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів (підрозділ 3.3.). Однак, на нашу думку, необхідно було б більше уваги приділити питанням залучення експертів-економістів та особливостям проведення комп'ютерно-технічної експертизи. Особливо це стосується розгляду питань під час проведення судово-технічної експертизи документів (с. 186–187).

Зазначені зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертанта, і яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Але ці зауваження переважно мають локальний, переважно дискусійний, характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що дисертація *Воробей Олени Василівни «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* містить нові наукові положення й науково-обґрунтовані результати у галузі криміналістики та кримінального процесу, що у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну задачу.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим ДАК МОН України вимогам.

Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані в роботі.

Викладене вище дає підстави для **остаточного висновку** про те, що дисертація та автореферат *Воробей Олени Василівни «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів»* відповідають вимогам пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент

Начальник

3-го науково-дослідного відділу

науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, доцент, с.н.с.

В.Г. Дрозд
В.Г. Дрозд

«27» вересня 2019 р.

Підпис Дрозд В.Г.
Засвідчено
Л.Б. Орещко